

Gimbernat, 2011 (**) 56, 11-18

NOVES APROXIMACIONS AL METGE SOLSONÍ JOAN DE MIQUEL: ENTRE LA MILITÀNCIA AUSTRIACISTA I LA CONSPIRACIÓ BORBÒNICA (1708-1713)

CASES IBÀÑEZ, Adrià

RESUM: En el següent treball exposem com el metge militar "austriacista" Joan de Miquel, durant els difícils anys centrals de la guerra de Successió (1708-1712) va iniciar una conspiració amb elements borbònics de la Cerdanya per afavorir l'entrada de l'exèrcit francès per l'Alt Berguedà. Aquest nou episodi reorienta la figura del controvertit personatge, el qual havia estat considerat un dels principals actius austriacistes de la Catalunya central.

Paraules clau: guerra de Successió, Catalunya central, conspiració, Joan de Miquel

RESUMEN: En el siguiente trabajo exponemos como el médico militar "austriacista" Joan de Miquel, durante los difíciles años centrales de la guerra de Sucesión (1708-1712), inició una conspiración con segmentos borbónicos de la Cerdaña para favorecer la penetración del ejército francés por el Pirineo de Berga. Este nuevo episodio reorienta la figura del controvertido personaje, el cual se había considerado uno de los activos más importantes del austriacismo en la Cataluña central.

Palabras clave: guerra de Sucesión, Cataluña central, conspiración, Joan de Miquel.

INTRODUCCIÓ

L'any 2007 en aquesta revista va sortir a la llum un interessant treball sobre el metge solsoní Joan de Miquel (1669-1713). El referit estudi explicava, amb un bon suport documental, com aquest metge havia estat un dels principals artífex de l'austriacisme català a la zona central del Principat (1). Joan de Miquel havia participat a les reunions de primera hora a l'àrea vigatana i havia mobilitzat homes per a lluitar contra els efectius del virrei borbònic Velasco. Eren els convulsos mesos de primavera i estiu de 1705, que van culminar amb el desembarcament de la flota aliada i el posterior setge sobre Barcelona. La maniobra austriacista, encapçalada per les potències marítimes (Holanda i Anglaterra) i pel propi Arxiduc Carles, va reeixir comportant que s'iniciés de manera oberta la guerra de Successió a Catalunya (1705-1714).

En aquestes pàgines no ressegüim el seguit de fets cabdals que van sobrevenir en el darrer quadrimestre de 1705, amb convocatòria de Corts inclosa. Tot i així cal subratllar que el conjunt del Principat va anar donant l'obediència al monarca nouvingut sense gaires contemplacions (2). Només en aquelles localitats on existia guarnició militar borbònica hi va haver resistència (Barcelona) i en alguns casos

irrisòria (Girona, Lleida, Tarragona). Aquest capgirament dinàstic a nivell general va ser possible perquè partides armades de caràcter popular --que oscil·larien entre el centenari algun miler d'homes-- transitaven per les localitats catalanes sota el lideratge d'un`prohom autòcton. Aquest cabdill havia rebut una patena del propi Arxiduc Carles (reconeixement oficial) que l'autoritzava en nom seu.

A l'àrea de la Catalunya central ja hem referit que aquest personatge va ser el metge Joan de Miquel, ara ja militar i amb rang de tinent coronel. Les seves correries van iniciar al Solsonès, per posteriorment traslladar-se fins a Torà i Cardona. Seguidament va emprendre el camí cap a Berga, que tot i alguna reticència inicial també va donar obediència a l'Arxiduc. Seguidament va ser el torn del Berguedà, la Seu d'Urgell i les fortaleses del Baridà (Aristot i Bar) (3). Poques setmanes després Joan de Miquel va enviar algunes missives al Consell de Puigcerdà per demanar el jurament de fidelitat pertinent (4). Novament l'èxit de l'operatiu es va repetir. Amb tan sols poques setmanes bona part del nord de Catalunya havia abraçat la Casa d'Àustria gràcies a les diligències d'aquest personatge.

Una prova més que demostra com Joan de Miquel era home fort de l'austriacisme d'aquests paratges es documenta l'any següent, en ple setge borbònic sobre Barcelona. Després de la reducció de tota Catalunya i de part d'ela Corona d'Aragó en favor de Carles III, Felip V va llençar un contraatac fugaç, l'abril de 1706. Per aquest motiu 28.000 homes de l'exèrcit francoespanyol van assetjar la capital del Principat durant quaranta dies, amb l'únic motiu de tallar de soca-rel la revolta i expulsar l'exèrcit aliat de l'est peninsular.

En operacions d'aquests tipus malgrat que Barcelona capitalitzava tots els combats, el conjunt del territori es posava en alerta. La Cort Habsburg contacta amb les principals poblacions del país per prevenir possibles mobilitzar suports. En aquest context Joan de Miquel va ser qui va rebre l'encàrrec de prevenir la defensa de Solsona i Cardona (5). Posteriorment es va dirigir amb els sometents d'aquests indret a Collserola, amb l'objectiu de fustigar la rereguarda borbònica establerta al camp barceloní (6).

El treball que anteriorment hem referit, i que va ser publicat l'any 2007, amb encert detecta "un llarg parèntesi documental" (7) entre 1706 i 1713 en relació a aquest protagonista. Una traça realment estranya tenint en compte la importància militar d'aquest personatge i el caràcter sever que va adquirir la disputa, absolutament enrocada al Principat des de la segona meitat de 1707. En les pàgines següents, gràcies a documentació inèdit que hem localitzat a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, (AHN), podem reconstruir part d'aquest "parèntesi", referit, tal com veurem, que els resultats obtinguts són força sorprenents.

EL CAPGIRAMENT

Començava el 1709 amb un dels hiverns més durs que es recordaven a Catalunya. Els rius Ebre, Segre, Llobregat i Ter es van congelar. A l'interior del territori les oliveres morien i era necessari protegir-les del fred per evitar major pèrdua. Aus

del nord s'acostaven als costes catalanes en un nombre mai vist (8). Al Principat ja feia quatre anys que la guerra durava i semblava que amb la nova anualitat la situació continuaria persistint en els mateixos termes. La pau no arribava i els fronts de guerra semblaven establir-se als límits de la geografia catalana, com si els exèrcits es limitessin a mantenir la seva posició i a sobreviure pel terreny per on transitaven.

En aquest context va ser quan el tinent coronel austriacista Joan de Miquel es va acostar en secret a la Cerdanya per tractar un assumpte important: organitzar una conspiració que promogués la incursió de l'exèrcit francès per l'Alt Berguedà i de l'exèrcit espanyol d'Aragó cap a Cervera i Cardona (9). D'aquesta manera advertia que es podia avançar de manera conjunta cap a la capital catalana. Aparentment el propi Joan de Miquel donaria suport a aquesta penetració perquè estava pendent de ser governador del castell de Berga o de la pròpia fortalesa de Cardona.

Els primers contactes entre els conspiradors van produir-se el 8 de desembre de 1708, quan des de Bagà es va enviar una nota a Anton de Manegat per poder concertar una trobada (10). Es tractava que Joan de Miquel i el seu germà Pere passessin aquella frontera per interactuar directament amb les autoritats borbòniques locals: "lo que yo intentaré que es cosa de mucho peso y muy alta, y para esto les digo que antes que se pongan en, por no errarlo, es necesario que nos veamos y hablemos, porque es imposible con papeles poderlo todo prevenir con cumplimiento" (11). Des de Puigcerdà Manegat es va mostrar interessat però va advertir de la gran dificultat de poder-se trobar en persona. La severitat de la climatologia provocava que restessin oberts pocs passos muntanyencs per traslladar-se des de Bagà cap a la Cerdanya. D'altra banda una nevada forta podia tancar els colls d'una jornada a una altra. Malgrat això els germans Miquel van insistir en la importància de la reunió i van citar a Anton Manegat --i el seguí que ell cregués oportú-- per al proper 10 de gener. El lloc seria l'àrea de les Molines, per tal com tenien previst passar pel coll de Toses o pel de Maians.

La trobada es va materialitzar el dia acordat. Pel cantó borbònic van acudir el governador de Puigcerdà (brigadier Curtan) i Anton de Manegat. Des de Perpinyà s'hi van desplaçar, expressament, Josep de Viladomat i Joan de Josa (eren prohoms borbònics catalans que s'havien exiliat al Rosselló des de 1706-1707). Pel cantó austriacista els interlocutors van ser els germans de Miquel i un criat de plena confiança. Per Josa, qui va relatar tot el procés que reconstruïm en aquestes pàgines, la intenció del metge militar solsoní era clara:

"Dice que los ministros del señor Archiduque le hacen de algún tiempo a esta parte grandes instancias para que mude su corte a Italia, con el motivo de no experimentarse en los catalanes aquel fervor que antes, y con el que hallándose presente en aquellos reinos podría sacar más crecidos subsidios para proseguir la guerra de España; y no dude que a la menor novedad que se experimentase en el país les esforzarían y obligarian a ejecutarlo (...) A la vista de lo referido propone que para conseguir una conmoción en los parajes de la montaña y sus (?), mantienen doscientos hombres ,que estos son de diferentes parajes que

aquella, cada una de las cuales si se abrazase este medio, unos de ellos tienen parciales en Solsona, otros en Cardona, otros en Berga, otros en Manresa y otros en el Llusanés. Y que al mismo tiempo trabajan todos en ver las inteligencias que pueden introducir en las plazas de Cardona, Berga y Castillo Ciudad, y que habiendo sido él gobernador de las dos primeras después de la revuelta, hace grandes instancias para que se les vuelvan a dar, y que debe persuadirse de que al menos uno de ellos no se lo negarán, con lo que podría mejor asegurar cualquier empresa. Dice que cualquier tiempo es a propósito para poner en ejecución esta idea, pero más seguro cuanto menos se dilate, por el peligro que se descubra (...) que el día que se señalare se haga entrada por la parte del llano de Urgel hasta Cervera, por si conviniere acudir a la de Cardona, y por la parte de la Cerdaña a Bagá, por si fuere menester acudir a Berga”.

Joan de Josa va escriure a la Cort de Madrid per informar d'aquesta novetat. Això mateix Anton de manegat, tal com Joan de Miquel li havia demanat, va entregar-li quatre-cents doblons, per mantenir els homes que tenia armats. Els informes van arribar a mans del propi Felip V, que segons es després de la documentació es mostrar molt interessat en l'operació. El monarca espanyol va acceptar mantenir el contacte amb dit personatge, va oferir un perdó a tots aquells que contribuïssin en l'empresa, va aprovar l'entrega de diners i va ordenar que facilitessin tot allò que fos convenient perquè Joan de Miquel dugués a terme el pla (13).

Tot amb tot el propòsit del metge militar no es va materialitzar al llarg del conflicte i les forces de Noailles (14) mai van introduir-se per l'àrea del l'Alt Berguedà. La dificultat del terreny segurament devia ser una trava important a l'hora de dur a terme una operació d'aquesta envergadura.

Joan de Miquel --no coneixem de quina manera-- va ser empresonat per les autoritats austriacistes. Hem de suposar que la seva idea deuria ser descoberta. Gràcies a la correspondència posterior de Joan de Josa , constatem que va escapar-se del seu captiveri passant a les rodalies de Solsona i posteriorment dirigint-se al Rosselló (sembla que acompanyat del seu germà) (15). Als Comtats va actuar al servei del duc de Noailles, “donde le ha tenido consigo, estimándole mucho y valiéndose de él para cosas del real servicio (16). El secretari de Felip V, José Grimaldo, fent un breu informe del personatge advertia que “era un médico catalán que en ocasión del sitio primero de Barcelona, levantó toda la montaña contra su Majestad, y que de allí a algún tiempo, o quizá no hallándose recompensado de los enemigos, o lo más cierto cayendo en su error, mudó de conducta y en prueba de ello, teniéndole ya ellos por disidente, le pusieron preso (17).

Des del Rosselló el metge solsoní va marxar a Baiona i, un cop al sud-oest de França, va intentar establir relació amb la Cort de Madrid. Ell mateix va enviar algunes cartes al rei Felip V i al comte d'Aguilar. En la correspondència Joan de Miquel semblava mostrar-se penedit i demanava ajuda econòmica atesa la seva delicada situació: “todos mis trabajos y pérdidas los tengo señor, por muchos respetos, por bien empleados, contentísimo sólo de verme restituido vasallo de mi legítimo rey” (18).

De la documentació treballada, sembla advertir-se que la Cort borbònica no va fer cas a les seves demandes i més encara si tenim en compte que a les acaballes de la guerra tornem a trobar el tinent coronel a l'òrbita de la Solsona austriacista. En l'estudi que hem referit anteriorment s'assenyala que el controvertit personatge va morir el 4 d'agost de 1713 quan tropes francoespanyoles van entrar a Solsona i els vilatans van oferir resistència (19). Pel que sembla el metge va morir durant l'intercanvi de foc que van protagonitzar ambdues faccions, essent l'explicació generalitzada de la seva mort fins a l'actualitat. Tot i així, analitzant més correspondència del mateix fons d'Estat del AHN, hem localitzat una missiva d'un informador borbònic català establert a Lleida, de nom Ignasi de Gomar, que apuntà una altra possibilitat. Tot i que aquest personatge no va facilitar gaires detalls dels fets ocorreguts --podria ser que les informacions no fossin veritables atès que en ambdós bàndols corrien notícies incertes-- Gomar escrivia que Joan de Miquel va ser mort pel propi batlle de Solsona "que esto sepan ayudará mucho a la quietud de aquel país, la falta de esa mala cabeza" (20).

La nota que acompanya la seva defunció en el registre parroquial, sens dubte, obre molts interrogants al voltant dels esdeveniments finals, i segurament dels seus darrers anys de vida. Tot i així, en els fets que acabem de reconstruir en aquestes línies, creiem que l'epitafi adquireix una nova dimensió: "morí repentinament de escopetadas lo mateix dia en lo carrer de sant Pau, no pogué rebre ningun sacrament, té testament de Pietat. Fonch enterrat lo mateix dia a la nit sens solemnitat funeral, perquè així convenia" (21).

LA INTERPRETACIÓ

Analitzant la documentació arxivística que hem citat anteriorment, així com el context històric de la guerra a Catalunya, advertim dues grans explicacions perquè el metge militar acabés prenent una iniciativa d'aquests tipus l'any 1708-1709. És innegable que darrera d'aquesta trobada amb les autoritats borbòniques de la Cerdanya hi detectem indicis d'afany personal: una fugida cap endavant per intentar augmentar uns rèdits social que, segurament, Joan de Miquel, no creia correspostos per part de la cúpula austriacista. No podem oblidar que aquest personatge va rebre la comissió del propi arxiduc --setembre de 1705-- per aixecar la meitat nord del país en favor seu, tal com havia succeït amb altres prohoms catalans, com Miquel Desvalls, Miquel Subies o els germans Nebot. Hem de tenir present que aquest personatge en el moment en que el metge militar planificà la conspiració ja disposaven del grau de coronel, mentre que ell continuava mantenint una graduació inferior tot i els mèrits aconseguits des de 1705.

En aquest mateix treball hem pogut observar com Joan de Miquel va reduir Solsona, va passar a recollir les obediències de Cardona i el seu castell, també va aconseguir el Berguedà, la Cerdanya i una part de l'Alt Urgell. Només un mes després de l'arribada de l'Arxiduc gairebé tota la Catalunya interior era austriacista, i ell havia estat un dels principals artífex, sinó el més destacat. De fet el metge-militar era un dels revoltats de primera hora, quan el juliol de 1705

un grup de solsonins van dirigir-se a l'alçament de la plana de Vic (22). Durant el setge borbònic de l'any 1706 va ser Joan de Miquel qui va rebre l'encàrrec de passar a Solsona amb l'objectiu d'organitzar la defensa de la ciutat i auxiliar la vila i el castell de Cardona (23). Posteriorment es va dirigir amb els sometents a Collserola per intentar fustigar la rereguarda francoespanyola establerta al camp barceloní (24).

La consideració cap aquest personatge era tan notoria que la Cort Habsburg es posava en contacte amb ell a l'hora de prevenir algun tipus de perill. En certa manera era l'home fort de l'austriacisme en aquests indrets de la Catalunya central. La seva influència era tal que, segons diverses fonts, va arribar a tenir el control de les salines de Cardona per a tenir els seus homes mobilitzats (25). Lògicament el govern austriacista va apartar-lo, atesa la importància econòmic d'aquest recurs; i també va executar-ho amb el nomenament de governador de les places de Berga i de Cardona, que van ser assignades a altres dirigents. Amb bon judici Joan de Josa advertia que "aunque siempre le han esperanzado con otros empleos, jamás ninguno ha tenido efecto, lo que según se ve y él mismo confiesa, ocasiona en su genio el maquinarse en otra novedad, viéndose como él dice reducido a la estrechez de antes de la rebelión (26).

La segona lectura que es pot extreure de la iniciativa conspiradora de Joan de Miquel era la situació d'atzucac a la que havia arribat Catalunya cap els anys 1708-1709, al nostre entendre possiblement agreujada pel dur hivern que s'estava vivint. El borbònic Joan de Josa sembla confirmar aquesta variable quan, de la trobada que van mantenir, comentava que "a más de que el malcontentamiento que supone (Joan de Miquel), de toda la provincia, no debe echarse solamente lo que él dice sino también por conformar en lo mismo todas cuantas noticias se tienen de todas partes, hallándose tan cansados (los catalanes), de los extraordinarios gastos que les ocasiona esta guerra, que solo desean encontrar el modo más seguro de acabarla (27). En aquests mateixos termes semblava expressar-se el propi tinent coronel Joan de Miquel: "supone primeramente que todo el país de Cataluña hasta el día de hoy, tan bien dispuesto ha a abrazar cualquier novedad, por lo cansado y disgustado se halla del maltratamiento de los enemigos como pudieses estarlo al tiempo que se conmovió a favor del señor Archiduque". (28).

A Barcelona precisament durant aquests mesos existia un cert malestar per l'increment del preu dels aliments, en part afavorit, per la quantitat de refugiats que arribaven a la capital catalana fruit dels esdeveniments bèl·lics ocorreguts a la Corona d'Aragó (batalla d'Almansa, ocupacions borbòniques d'Aragó i València, i 9 setges de Lleida i Tortosa) (29). Nogensmenys investigacions sobre el cost de vida barceloní han demostrat la tendència a l'alça en aquestes anualitats (30). Malgrat les precaucions que ens recomana tenir el propi autor de l'estudi --fruit de l'extrapolació realitzada amb algunes dades-- és en aquests anys, a les acaballes del segle XVIII quan es superen els nivells del mig segle anterior (des del Tractat dels Pirineus, 1659); l'any 1708 és el primer moment en que se superen tots els registres; un índex que per altra banda encara va ser inferior al màxim de 1713.

Aquesta percepció també ha estat identificada per J.M. Torras, on la desfeta d'Almansa va provocar a Catalunya que la guerra s'albirés amb un final molt incert, aguditzat per la pressió militar a les fronteres del Principat que provocava l'abandonament de moltes zones i al presència de refugiats. La Generalitat era perfectament conscient de la situació d'atzucac a la que havia arribat el país (31). Seria assumible per tant que a finals d'aquest any el metge militar Joan de Miquel intentés l'acció que hem referit per acabar d'una vegada pe totes amb la contesa bèl·lica que ensorrava el territori. A inicis del 1709 era evident que l'exèrcit més capaç al front peninsular era el borbònic. El conglomerat austriacista encara no s'havia pogut restablir amb garanties des de la desfeta d'Almansa i es feia palesa la pèrdua de l'hegemonia que havia adquirir durant el període 1705-1706. La guerra, fins aquest moment, ja portava quatre anys afectant ininterrompudament la geografia catalana. A banda les demandes de soldats i de sometents per part del rei Carles III al conjunt de Catalunya, a més de la manutenció que sovint implicava el fet d'allotjar les tropes, evidència un desgast clar i un canvi d'actitud e la població vers el conflicte que estava vivint. No descartem que futures investigacions sobre els anys centrals de la guerra al Principat (1708-1712) treguin a la llum iniciatives similars a les que promogué el metge Joan de Miquel.

NOTES

1. Guerrero, LI; Pujol, J; Bartrina, E: "Joan Miquel, 1669-1713, un metge austriacista solsoní" Gimbernat, 2007, 47, 85-94.
Cal fer notar que la Vall d'Aran va jurar obediència a Carles III l'any 1706. L'enclavament de Roses, on hi estava establerta una guarnició borbònica sempre es va mantenir fidel a Felip V.
2. Castellví, Narraciones Históricas. Vol I; Mundet JM i Alsina, JM; eds. Madrid, Fundación Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 1997, pp. 567-568
3. Arxiu Comarcal de la Cerdanya (ACCE), Llibres d'actes del Ple, sig. 125, fols. 166-168
4. Arxiu Comarcal del Solsonès (ACS), Expedients, A 90, núm. 29, Carta d'Enric de Gunter a Joan de Miquel. Barcelona 30 de març de 1706.
5. ACS, Expedients A90, núms. 162-163. Cartes de Joan de Miquel als cònsols de Solsona. Camp. De sant Cugat, 22 d'abril de 1706i camp. De sant Jeroni, 29 d'abril de 1706.
6. Guerrero, Pujol, Bartrina, loc. cit. p. 91.
7. Castellví, Narraciones Históricas, II, p. 601.
8. Cal dir que des de la segona meitat del 1707 la Cerdanya ja estava sota control borbònic, concretament per l'exèrcit francès del duc de Noailles. El domini austriacista a la plana ceretana va ser força breu, des d'octubre de 1705 a setembre de 1707.
9. Anton de Manegat va lluitar al setge aliat de 1705 al costat de Velasco, mobilitzant fins a quatre-cents vuitanta miquelets. Un cop es signaren les capitulacions va marxar amb el virrei borbònic a Andalusia, i posteriorment va fer campanya, com a voluntari, a la frontera del Rosselló-Empordà, amb Noailles. Un cop Puigcerdà i la Cerdanya van restar sota control borbònic, a finals de 1707, Anton de Manegat va ser nomenat jutge de confiscacions; vegeu Archivo Histórico Nacional (AHN), Esta,

- II, 312, Carta de Francisco de Velasco a Grimaldo, Almería, 15 de desembre de 1705. Carta de Noailles a Felip V, 20 de desembre de 1707.
10. AHN, Estat II, 369. Fragment de Joan de Miquel. Carta de Joan de Josa y Agulló a Grimaldo. Puigcerdà 10 de gener de 1709.
  11. AHN, Estat II, 369. Propositiones echas por don Juan de Miquel en Puigserdà a 10 de henero de 1709. El cronista austriacista Castellví fa referència al fet que l'Arxiduc marxés a Itàlia un cop es va conèixer la derrota d'Almansa. Així mateix avisa que aquesta opció, malgrat que no en consta la veracitat, sembla que va afligir molt l'ànim de la població catalana. Vegeu Castellví, *Narraciones Históricas*, II, p. 374.
  12. AHN, Estat II, 369. Avisos que da don Juan de Josa y Agulló. Madrid, 10 i 11 de febrer de 1709. ..
  13. El duc de Noailles va ser el general francès que v dirigir ininterrompudament des de 1706 a 1710 les forces borbòniques de la frontera nord.
  14. AHN, Estat II, 758. Carta de Joan de Josa i Agulló a Grimaldo. Perpinyà 4 d'agost de 1709.
  15. AHN, Estat II, 383. Grimaldo. Palau Reial, 1 de febrer de 1710
  16. AHN, Estat II, 383. Grimaldo. Palau Reial, 1 de febrer de 1710
  17. AHN, Estat II; 383. Carta de Joan de Miquel al comte d'Aguilar. Baiona, 12 de gener e 1710.
  18. Guerrero, Pujol, Bartrina, loc. cit. pp. 91-92
  19. AHN, Estat II, 433.1. Carta d'Ignasi de Gomar a Grimaldo. Lleida, 23 d'agost de 1713.
  20. Arxiu Diocesà de Solsona (ADS), Arxiu Parroquial de Solsona. Llibre d'òbits, núm. 5. (1713-1762), Registre de 04-VIII-1713.
  21. Guerrero, Pujol, Bartrina, loc. cit. p. 89
  22. ACS, Expedients, A90, núm. 29, Carta d'Enric de Gunter a Joan de Miquel, Barcelona 30 de març de 1706.
  23. ACS, Expedients, A90, núms. 162-163. Cartes de Joan de Miquel als cònsols de Solsona. Camp. De sant Cugat, 22 d'abril de 1706 i camp de sant Jeroni, 29 d'abril de 1706.
  24. Guerrero, Pujol, Bartrina, loc. cit. p. 91; AHN, Estat II, 369, Carta de Joan de Josa i Agulló a Grimaldo, Puigcerdà 10 de gener de 1709.
  25. AHN, Estat II, 369 Carta de Joan de Josa i Agulló a Grimaldo, 10 de gener de 1709
  26. AHN, Estat II, 369 Carta de Joan de Josa i Agulló a Grimaldo, 10 de gener de 1709
  27. AHN, Estat II, 369. Propositiones hechas por don Juan de Miquel en Puigserdà a 10 de henero de 1709.
  28. AHN. Estat II, 353. Carta de Domingo Recco a Grimaldo. Roses 16 d'octubre de 1708. AHN, Estat II; 352, Carta de Domingo Recco a Grimaldo, Roses 8 d'agost de 1708.
  29. Feliu, G: "Aproximació a un índex del cost de la vida a Barcelona, 1501-1807" DDAA: Josep Fontana. *Història i Projecte Social. Reconeixement a una trajectòria*. Vol. I, Barcelona, Crítica, 2004. P. 165
  30. Torras i Ribé, JM: *Catalunya després de la batalla d'Almansa. Els desastres de la guerra contra la població civil (1707-1711)*" Pedralbes, *Revista d'Història Moderna*, 2004 (24), pp. 313 i 317.